

ורשה, 80 שנה לפרוץ המרד בגטו ורשה, 19 באפריל 2023.

הניצולים הנכבדים,

חסידי אומות העולם הנכבדים

נשיא מדינת ישראל ונשיא הרפובליקה הפדרלית של גרמניה היקרים,

הגבירות הראשונות הנכבדות,

ראש הממשלה הנכבד,

כל נציגי ממשלת פולין ובראשם נשיאי הסיים והסנאט של פולין,

השרים והשרות ממדינת ישראל, מהרפובליקה הפדרלית של גרמניה
ומפולין,

נציגי הפרלמנטים,

כהני דת נכבדים,

כבוד החשמן,

הארכיבישופים והבישופים הנכבדים,

הרבנים הנכבדים עם הרב הראשי לרפובליקה הפולנית,

כל האזרחים היקרים שהגיעו לכאן,

המארחים היקרים,

נציגי עריית ורשה עם ראש עיר הבירה ורשה,

בני נוער מפולין ומישראל היקרים,

הקהל הנכבד,

במשך מלחמת העולם השנייה לחמה העיר ורשה פעמיים, עוד בזמן הכיבוש.

כאשר כשלו הפולנים בהגנתה בשנת 1939, כאשר כשל הצבא הפולני בהגנתה וגם התושבים שתמכו בו. כשהגיעו לכאן הגרמנים. וכמו שכבשו את רוב אזוריה של הרפובליקה הפולנית בזמנו, כך גם כבשו את עיר בירתה כדי שהמדינה הפולנית תיכשל בקרב עם ברית המועצות; כדי שתימחק מהמפה, פשוט כדי שתהפוך לחלק מהרייך השלישי ולחלק מהגנרלגוברנמן וברית המועצות.

הרפובליקה הפולנית הייתה שונה מזאת שכולנו – תושביה המתגוררים בה – מכירים כיום. הרפובליקה הזו הייתה רפובליקה של עמים רבים. ורשה הייתה כבר אז עיר גדולה – הגדולה ביותר בפולין. אבל הייתה גם – אחרי ניו יורק – המרכז השני בגודלו של חיים יהודיים בעולם כולו. כאן, בעיר הבירה הפולנית, התגוררו 350 אלף אזרחי פולין היהודיים. זאת הייתה מעין מדינה קטנה בה הקהילה היהודית, יחד עם הפולנים והעדות האחרות, התקיימה כבר אלף שנים. אפשר לומר – תחת אותו גג. במשך תקופות שונות – אבל יחד.

את התקופה הזאת דווקא – זאת אומרת אלף שנים – מתעד מוזיאון פולין שלידו אנו נמצאים כרגע. מתוך אלף שנים שנת 1939 הייתה שבר מוחלט ומשבר ביחסים. נכנסה גרמניה הנאצית. השמידו את הרפובליקה הזאת לא רק מבחינה פוליטית וממלכתית אלא גם מבחינה חברתית. כדי לפגוע קשה באוכלוסייה. שעבדו את כולם אבל מבין המשועבדים סימנו במיוחד ובחרו מתוכם את אלה שהיו חלק מן העם היהודי – יהודי פולין.

בחרו וסימנו את אלה שחיו כאן, למדו בבתי הספר, דיברו את אותה השפה כמו הזולת, דיברו פולנית, קראו ספרות פולנית, למדו היסטוריה, פשוט למדו פה, עבדו, יצרו, היו אמנים, שחקנים, פרופסורים באוניברסיטאות, עורכי דין, רופאים, פועלים, אנשי עסקים, בעלי חנויות – כולם בנו את החברה. נבחרו וסומנו וגורלם יועד. לפי דבריו של יושב הראש, מריאן טורסקי – סומנו בשנאה. כן. ונכלאו בגטאות.

היום אנו ניצבים באזור שהגרמנים הנאצים הפכוהו לגטו – רובע שאליו נשלחו יהודי פולין מכל ורשה ומסביבותיה. בסך הכול 450 אלף איש ואישה

נצטופפו בשטח של פחות מעשרים רחובות. בתנאים הנוראים השוללים את כל הסטנדרטים של החיים שכרגע אנחנו לא מסוגלים לתאר לעצמנו.

משום שהתייחסו אליהם כאילו הם לא היו בני אדם. כבר מההתחלה רצו להרוגם. ראשית כל רצו לנצל את עבודתם ואחר כך לרצחם, לחסלם ולהשמידם כדי שאיש לא יזכור אותם. בדיוק כאן עשו זאת ושלחו יהודים למחנות ההשמדה – לטרבלינקה, לאושוויץ – ורצחו פה, במקום, באמצעות רעב ומחלות. בסוף – כדבריהם של אלה ששרדו את התקופה הזו והיסטוריונים – נשארו מעטים בגטו. בערך 50-55 אלף, רובם בני נוער כי להם היו זקוקים הגרמנים לעבודות קשות.

הכעס התגבר – הכעס של הייאוש. בכל דרך אפשרית אספו והחליפו נשק, גם בכסף פרטי וגם בזכות עזרת המחתרת הפולנית, צבא המולדת וכו'. אנשים חיפשו אפשרויות למרד, להתנגד ולהילחם.

אלה שיצאו מהגטו ושרדו את המרד העלו בזיכרונם לאחר מכן – למשל "קאז'יק" או מארק אדלמן שאמר: "למען האמת לא היה זה קרב על החיים. זה פשוט היה הקרב שלנו נגדם. הקרב שלנו על הכבוד וקודם כל על מוות מכובד בתנאים שלנו". אז בעצם על החירות. לא על החירות – לצערי – במובן של חיים חופשיים אלא על החירות של ההחלטות העצמאיות לגבי הגורל. אבל גם על הנקמה ההוגנת על הכאב, הסבל, הפשעים ועל המוות של האנשים הכי קרובים.

הסתכלו בבקשה על האנדרטה הזאת שכאשר נבנתה – כבר בשנות הארבעים – נקראה אחת האנדרטאות המרגשות ביותר שמתארות גבורה וסבל במשך מלחמת העולם השנייה. את הסבל רואים בצדה השני אך את הגבורה רואים כאן בפניהם של לוחמי גטו ורשה. גם המנורות הדלוקות מהוות סמל. הסתכלו בבקשה גם על בסיס האנדרטה. הוא מורכב משני אריות המסמלים אומץ. מרד גטו ורשה בשבילי – כנשיא הרפובליקה הפולנית – ובשבילנו היום הוא סמל של גבורה, אומץ, כוח, רצון הלחימה על החירות, גם בהחלטות לגבי עצמנו.

נוכל לשאול את עצמנו היום: אבל לפי מה הם פעלו? במה הביטו? בטח נאמר – כן, הם חשבו על הלוחמים היהודים הגדולים הקדמונים, על הגיבורים

הגדולים, על מכבים מורדים ואישים מלאי גבורה שהגנו על מצדה. זה מה שיגיד בוודאות נשיא מדינת ישראל שנמצא כאן איתנו. זה מה שיגידו הרבנים הנוכחים כאן. זה מה שבטח יגידו נציגי הקהילות היהודיות מרחבי העולם, זה מה שיגידו גם אלה שמסתכלים עכשיו עלינו ומקשיבים לנו בישראל.

ואני אגיד: הם גם חשבו על מה שקראו בספרים של בתי הספר שלהם – על אורדון, שנלחם למען הרפובליקה הפולנית ושעליו כתב אדם מצקייביץ' שהוא ניפץ את הביצור שלו כי לא רצה ליפול בשבי של האויב. הם בטח חשבו על וולודייובסקי – הדמות שיצר הנריק סיינקייביץ' והמוכרת להם מהספרים – שהפציץ את קמייניץ פודולסקי כי לא רצה למסור את המצודה, כחייל, לאויב: הצבא הטורקי. הם הגיבורים המשותפים שלנו. הם שייכים לישראל וליהודים בכל העולם, לפולין ולפולנים.

רבים מהם, מאלה ששרדו את מרד גטו ורשה, לחמו אחר כך במרד ורשה הפולני יחד עם חבריהם מבתי הספר הפולניים כנגד הגרמנים הנאצים, נגד הכובשים למען החירות ומסרו את נפשם בקרב למען פולין החופשית.

לפניהם אחיהם ואבותיהם – שהיו חלק מהצבא הפולני – נהרגו בשנת 1920 ובשנת 1939. בשנת 1920 הגנו עליה מפני הסובייטים ובשנת 1939 מפני הגרמנים. הם היו אלה שבנו את מדינת ישראל. אחיהם בצבא הפולני נמצאו במערב, בצבא אנדרס. לאחר מכן עמדו בבסיסו של צה"ל. הם, יחד עם אחיהם ובני דודם, היו חברי הכנסת בישראל. והם גם בנו את פולין, כמו מארק אדלמן, ושירתו בצבא למען חירותה המחודשת של פולין.

מארק אדלמן, גיבור המרד בגטו, הצטרף למחתרת האנטי-קומוניסטית הפולנית והיה לאיש הסולידריות ופעל בוועד להגנת הפועלים וכן השתתף במאבק למען פולין החופשית, הריבונית והעצמאית. כאן לחם על חירות העם הפולני והיהודי במשך מלחמת העולם השנייה במרד הגטו. כאן עבד בתום המלחמה כרופא. כאן לחם למען חירות המדינה שלנו. כאן נפטר וכאן הוא קבור, בבית העלמין. אלה תולדות הרפובליקה המשותפת שלנו.

היום אנחנו מרכינים את ראשינו לפני גיבורי המרד בגטו ורשה. אנו מרכינים את ראשינו לפני כל מי שהתנגד לשנאה ולנאציזם בשם חירותם וכבודם;

לפני יהודים פולניים, אזרחי פולין שאף פעם לא נכנעו, אף פעם לא וויתרו והם מהווים דוגמת מופת בשביל כולנו היום – בישראל עבור כל חייל שמגן על גבולות מדינתו ועבורנו, הפולנים, ששומרים על גבולותינו ועל אלה שמשרתים בצבא הפולני. כן, המורדים הם דוגמה נצחית לאומץ, גבורה וכבוד, בדיוק כמו האריות שרואים על האנדרטה.

אף פעם לא נשכח אותם. אני תמיד מדגיש: ייתכן וחירות לא הייתה מושגת ללא [הדם] שנשפך במאבק. אבל אולי לא היה מושג הניצחון בלי ההתנגדות שלעתים לא מעריכים. אסור לנו לשכוח את תעוזתם ואת עמדתם של המורדים היהודים – תושבי עיר הבירה ורשה וסביבותיה. התעוזה והעמדה הנזכרות למעלה לא שייכות למורדים בלבד אלא גם לאלה הנמצאים בצדה השני של האנדרטה.

כל ההיסטוריונים מדגישים שההתנגדות כאן, בגטו ורשה, שנמשכה חודש ימים בסך הכול, הדהימה את הנאצים הגרמנים. ההתנגדות הזאת באה לידי ביטוי לא רק על ידי אלה שהחזיקו בנשק. היא באה לידי ביטוי גם על ידי אלה שהעדיפו להישאר חיים מאשר להיות משועבדים לנאצים. אלה היו אנשים מהישוב: גברים, זקנים, נשים וילדים. התעוזה הזאת מגיעה גם להם. יש לזכור את זה תמיד.

כבוד והוקרה לגיבורים! כבוד והוקרה למורדים בגטו ורשה! זיכרון עולם לנרצחים והנופלים!

הלוואי וכל אחד מכם – גם בפולין וגם בכל מקום אחר – יזכור: כל מי שזורע שנאה וכל מי שפוגע באדם אחר, רומס גם את קבריהם של גיבורי מרד גטו ורשה וגם את קברם של היהודים שנרצחו. אבל הוא רומס גם את קברם של אנשים שעזרו ליהודים הנרדפים והנרצחים. הוא גם רומס את קברם של חסידי אומות העולם מכאן, מארצי, מפולין ומכל המדינות ברחבי העולם, של כל אלה שהושיטו עזרה ליהודים, של כל אלה שעזרו לאחר מכן לנרדפים האחרים ובשל כך נרצחו.

כבוד והוקרה לגיבורים! לזכר עולם של הנרצחים והנופלים!